

TİRE'DE NECİP PAŞA KÜTÜPHANESİ*

Arş. Gör. M. Sami BAYRAKTAR**

Günümüzde İzmir'in bir ilçesi olan Tire, 1308'de Aydınoğulları tarafından fethedilmiş, uzun yıllar beyliğe başkentlik yaptıktan sonra, 1425-26'da Osmanlı topraklarına katılmıştır.¹ Şehir Aydınoğulları döneminde büyük bir imar faaliyetine sahne olmuş, Fatih Sultan Mehmet devrinde Anadolu'nun sayılı şehirlerinde biri haline gelmiştir.² Birçok alanda olduğu gibi XV-XVI. Yüzyıl arası Tire'nin altın çağı olmuş³, bu gelişme XVII. Yüzyıla kadar sürmüştür.⁴ Takip eden yıllar Tire'nin gelişiminin durduğu yıllardır. Necip Paşa Kütüphanesi'nin inşa edildiği 1800'lü yıllar, Tire'nin çok sayıda medrese, sıbyan mektebi gibi eğitim kurumlarıyla dolu olduğu yıllardır.⁵

Kütüphanenin Yeri, Kitâbeler ve Tarihçesi

Necip Paşa Kütüphanesi şehir merkezinde Tireli meşhur alim İbni Melek ve Aydınoğlu Süleyman Bey'in türbelerinin doğu yanında, duvarlarla çevrili bir avlu içerisinde yer alır (Res. 1-3).

Kütüphanenin iki inşa kitâbesi vardır. Giriş revakının sağ alt yanında duvara

* Bu makale 10-12 Ekim 2001'de İzmir'de düzenlenen "Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu (Prof. Dr. Gönül ÖNEY'E Armağan)" na sunulan poster bildirinin genişletilmiş şeklidir.

** Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, 25240, ERZURUM.

¹ B. DARKOT, "Tire" mad., **İslam Ansiklopedisi**, C.XII/1, İstanbul, 1974, s. 380 ; İ. H. UZUNÇARŞILI, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri**, Ankara, 1988, s. 104, 112-113 ; A. SEVİM - Y. YÜCEL, **Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Ankara, 1989, s. 267 ; E. MERÇİL, "Aydınoğulları" mad., **T.D.V. İslam Ansiklopedisi**, C.IV, İstanbul, 1991, s. 239-241 ; İ. H. UZUNÇARŞILI, **Osmanlı Tarihi**, C. I, Ankara, 1988, s.66.

² P. TUĞLACI, **Osmanlı Şehirleri**, İstanbul, 1985, s. 284 . F. TOKLUOĞLU, **Tire Çevre İncelemeleri**, İzmir, 1973, s. 34-35 ; A. Munis ARMAĞAN, **Belgelerle Beylikler Devrinde Tire**, İzmir, 1983, s. 47-52 . H. ÖNKAL, **Tire Türbeleri**, Ankara, 1991, s. 4.

³ H. AKIN, **Aydınoğulları Beyliği Hakkında Bir Araştırma**, İstanbul, 1946, s. 86 ; A. E. GÖKSU, "Mekansal Özelliklerini Koruyan Yerleşmelerde Oluşum ve Değişim Süreci Tire (İzmir)". **Ege'de Mimarlık Sempozyumu**, İzmir, 1986, s. 108-109.

⁴ EVLİYA ÇELEBİ, **Seyahatname**, Üçdal Neşriyat, C.VIII, İstanbul, 1993, s. 560.

⁵ Tarihi eser bakımından oldukça zengin olan Tire'de gerçek Aydınoğulları gerçek Osmanlı döneminden kalma yetmişten fazla yapı bulunmaktadır. Bunların bir kısmı tanıtılmış olmakla birlikte, eserlerin henüz tam bir tasnifi yapılmamıştır.

bitişik olarak bulunan⁶ 91x78 cm. ölçülerinde, mermer üzerine sülüs hatla yazılı kitâbe, kartuşlar içerisinde ikişerli düzenlenmiş altı satır olup, alt ve üst kısımleri stilize edilmiş kıvrık dallarla bezelidir (Res. 4). Okunuşu şöyledir:⁷

سکا مدح و ثنا ایردی نجیبا عرش رحمانه / که زیر ا بیت معموره عدیل اولدی کتبخانه
سکا توفیق رفیق اولدی که بایدک بر اولو خیرات / جزاک الله دیوب جمله دعالم ایتدی یزدانه
کتابلر جونکه وضع اولدی تیره انوارله طولدی / اهالیسی فرح بولدی شکرلر ایتدی منانه
علوم ظاهره بونده علوم باطنه بونده / وسیله ء سعادتدر کرنلره بو نو خانه
ویره بانیسینه مولی جهانده منصب والا / جنانده رتبه ءعلا جوار اوله او سبحانه
مجوهر حرفله زهدی دیدی تاریخ بدینی / نه کونه وصف ایدرلرسه رواد اول کتبخانه
۱۲۴۲

Transkripsiyon:

“Sana medhü senâ irdi Necibâ arş-ı Rahmane
Ki zirâ beyt-i ma`mûra adil oldu kütübhâne
Sana tevfîk-i refîk oldu ki yaptın bir ulu hayrât
Cezâkellahu deyhüb cümle duâlar itdi Yezdâne
Kitâblar çünkü vaz` oldu Tire envârta doldu
Ahâlisi ferâh buldu şükürler itdi Mennâna
Ulûm-ı zâhire bunda ulûm-ı hâtına bunda
Vesîle-i saâdetdir girenlere bu nev- hâne
Vire bânisine Mevlâ cihânda mansıb-ı vâlâ
Cinânda rütbe-i a` lâ civâr ola o Subhâna
Mücevher harfle Zühdi didi târîh-i bed`ini
Ne gûne vasf iderlerse revâdır ol kütübhâne 1242”

Günümüz Türkçe'siyle:

“Ey Necib! Sana yapılan dualar Rahman'ın arşına erişti
Zira kütüphane, güzel bir eve eş olarak yapıldı.
Yaptığın bu ulu hayrat, sana güzel bir arkadaşı oldu.
Herkes, “Allah sana mükafatını versin” diyip Allah'a dua etti.
Kitaplar konulduğu için Tire nurlarla doldu.
Burada yaşayanlar sevinip Yaradan'a şükürler etti.

⁶ İleride değineceğimiz üzere, kitâbenin bulunduğu bu duvar sonradan yapılmadır. Kitâbenin orijinal yeri konusunda bir bilgi edinemedik.

⁷ Kitâbeler Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Erdoğan ERBAY ve Selami BAKIRCI tarafından okunmuştur. Kendilerine müteşekkirim. Kitâbe daha önce küçük bir okunuş farkıyla yayınlanmıştır. N. ÜLKER, “Tire’de Osmanlı Dönemi Türk Kitâbeleri”, *Türk Kültüründe Tire*, Ankara, 1994, s. 104.

*Zahirî ve batini ilimlerin hepsi burada
Bu yeni binaya girenler için kurtuluş vasıtasıdır.
Mevla, bu binayı yaptırana dünyada yüksek mevkiler versin.
Cennette, yüce rütbe ile Sübhan'a yakın olsun.
Zühdi, binanın başlama tarihini mücevher harflerle söyledi:
<<Bu kütüphane ne şekilde övülürse övülsün hepsine layıktır.>>
1242 (M. 1826-27)"*

İkinci kitâbe okuma salonuna açılan kapı üzerinde olup, 90x55 cm. ölçülerinde mermer üzerine ta'lik hatla yazılmış, kartuşlar içcrisinde ikişerli düzenlemiş beş satırdır (Res. 5). Okunuşu şöyledir⁸:

ديباجة طراز نسخه خير / يعني كه رجالك ارجمدي
يابدي تيره ده او روشنادل / بو دار كتاب دلبسندي
تاريك ايكن منور اولدي / شهر تيره شيمدي شعله لندي
اول رتب متين بنا كه لايق / حافظ كتب اولسه طاشكندي
تاريخيني اسعد ايندي تأليف / وقف ايندي كتب نجيب افندي
١٢٤٣

Transkripsiyon:

*"Dibâce tırâz-ı nüsha-i hayr / Yani ki ricâlin ercümendi
Yaptı Tire 'de o rûşenâ-dil / Bu dâr-ı kitâb-ı dil-pesendi
Târîk iken mûnevver oldu / Şehr-i Tire şimdi şu 'lelendi
Ol rutbe metîn binâ ki lâyük / Hâfız-ı kütüb olsa Taşkendi
Târihini Es 'ad itdi te 'lif / Vakf itdi kütüb Necîb Efendi
(1243)"*

Günümüz Türkçe'siyle:

*"Hayır nüshasının süslü girişidir. / Öyle ki devlet adamlarının şereflişidir.
Gönül aydınlatan o zât, Tire 'de, gönlün beğendiği bu kitap evini yaptı.
Tire şehri karanlık iken aydınlandı ve şimdi parıldamaktadır.
Bina o kadar sağlam bir bina ki, / Taşkendi Hafızı kitap olsa layıktır.
Tarihini Es 'ad te 'lif etti. / Necip Efendi de kitaplar vakfetti.
1243 (M. 1827-28)"*

⁸ Kitâbe küçük bir okunmuş farkıyla (muhtemelen baskı hatası) yayınlanmıştır: M. ŞEKER, "Necip Paşa Kütüphanesi'nin Vakfıyesi", *Türk Kültüründe Tire*, Ankara, 1994 s.70. Kitâbenin dördüncü satırında "رتبه" şeklinde okunan kelime "رتیه" şeklinde yazılmıştır. Bu şekilde anlamlı bir kelime çıkmadığından "ب" harfi yanlışlıkla "ي" olarak yazılmış olmalıdır (S. B). Bu hata orijinalden kaynaklanmış olabileceği gibi, muhtemel bir hatalı onarımdan da kaynaklanmış olabilir.

Birinci kitâbenin son satırında ebced⁹ ve en altta rakamla 1242¹⁰ (M. 1826-27) tarihi yazılıdır. İkinci kitâbede son satırda ebced ve altta rakamla 1243 tarihi düşülmüştür. 1827-28 yılına denk gelen bu ikinci tarih yapının tamamlandığı tarih olmalıdır.

Kitâbelerde geçen “Necip” ve “Necip Efendi” ifadeleri baniye işaret etmektedir. Kütüphanenin Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan H. 1244 (M. 1828) tarihli vakfiyesinde bani; “*hâlâ Baruthaneler Nazırı ... Mehmed Necip Efendi İbn Abdul-Mucip*” ifadeleriyle tanıtılmaktadır.¹¹ Buradan Necip Paşa’nın kütüphaneyi Baruthaneler Nazırı iken yaptırdığı anlaşılmaktadır. Bundan başka çeşitli vakıf eserleri de bulunan Necip Paşa Şam ve Bağdat valilikleriyle tanınmış bir devlet adamıdır.¹²

Yapı 1995 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Bu onarımda kütüphanenin kurşun kaplamaları yenilenmiş, duvarlarındaki çatlaklar giderilmiş, kalem işi nakışlara dokunulmamıştır.¹³ Halen bakımlı durumda bulunan

⁹ Kitâbenin son satırında ikinci kısımda noktalı harflerle tarih düşülmüştür. İ. YAKIT, **Türk İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme**, İstanbul, 1992, s. 39.324 ; N. ÜLKER, a.g.m., s. 112.

¹⁰ Bu tarihin inşaanın başlangıcı olduğunu sanmaktayız; son satırda geçen “*târih-i bed’ini*” (başlama tarihini) ifadesi buna işaret etmektedir.

¹¹ Vakfiye kütüphanenin sınırları, personelin görevleri, kitapların muhtevası, baninin diğer vakıfları gibi konularda detaylı bilgiler içermektedir. Bkz. M. ŞEKER, a.g.m., s. 69-75.

¹² 1851’de ölen Necip Paşa’nın doğum tarihi bilinmez. Tam adı “Necip Mehmet Paşa”dır. Gürcü asıllı paşa kalemden yetişmiş, sırasıyla 1811’de piyade muhasebeciliği, Baruthane Nazırlığı, 1824’de Mora Ordusunda sonra Tatarpazarcığı’nda memurluk, 1827’de Ağa Hüseyin Paşa kumandasındaki ordunun defterdarlığını yapmış, 1829’da Baruthane Nazırlığı’ndan azledilmiştir. 1830’da surre emini olarak Hicaz’a gönderilmiş, 1833’de baş muhasebceci ve aynı yıl çavuşbaşı, 1836’da Deavi Nazırı, 1839’da Mühimmat-ı Harbiye Nazırı, aynı yıl ikinci kez deavi nazırı olmuş, 1840’da Meclis-i Vâlâ üyeliği ve Şam Valiliğine, 1842’de Bağdat Valiliğine getirilmiş, 1849’da azledilmiştir (M. SÜREYYA, “Necip Mehmet Paşa” mad., **Sicill-i Osmani**, C.IV. Tarih Vakfı Yurt Yayını, İstanbul, 1996, s. 1246 ; H. KOÇ, “Necip Paşa” mad., **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul, 1999, s. 357). Kaynakların kültürlü, iktidar ve servet sahibi olarak nitelendirdiği Necip Paşa’nın bir Tire seyahatinde medrese talebelerinin saçak altlarında kitap okuduklarını görüp ihtiyaca binaen bu kütüphaneyi yaptırdığı söylenir (M. CUNBUR, “Tarihimizde Anadolu’da Kütüphane Kurma Çabaları (I)”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, C.XV, S. 3, Ankara, 1966, s. 132 ; H. KOÇ, a.g.mad., s.357). Tire ile doğrudan ilgisi bulunmayan paşanın şehre olan ilgisinin dostlarının edindiği şehirle ilgili güzel intibalarından kaynaklandığı sanılır (A. İ. YILDIRIM, “Vakıf Tire Necip Paşa Kütüphanesi” **Vakıf ve Kültür**, S.1. Ankara, 1998, s. 37). Necip Paşa’nın Nevşehir, Mekke, Medine ve İstanbul’un farklı yerlerinde çeşitli vakıfları bulunmaktadır (M. ŞEKER, a.g.m., s. 72-75).

¹³ Onarım ile ilgili bilgileri Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki 35-16-01/19 numaralı

yapı Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir "vakıf kütüphanesi" olarak hizmet vermektedir.

Plan ve Mimari

Yapı eğimli çatıyla örtülü bir giriş revakı ile bunun arkasında yer alan tek kubbeyle örtülü 8.80x9.00 m. ölçülerindeki okuma salonundan ibarettir (Ç.1-3). Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen yapının girişi güncye bakar.

Kütüphane iki metre kadar yükselen bir platform üzerince inşa edilmiştir (Res. 2-3). Platformun dışa bakan cephelerinde herhangi bir açıklık (pencere, mazgal vb.) bulunmaz. Kütüphanec binaların çoğunda görülen bu tür platform veya bodrum katların kitapların rutubetten korunmasına yönelik olduğu bilinmektedir.¹⁴

Beden duvarlarında kuzeyde tek, diğer yönlerde ikişer olmak üzere, tek kat düzeninde yedi pencere açılmıştır (Ç.5-7). Dikdörtgen açıklıklı pencereler duvardan hafif içe çekilmiştir. Lokmalı demir şebekelerle muhafaza edilen açıklıkların çevresi mermer söveli olup, üstlerinde yuvarlak kemerli, içleri sade bırakılmış alınlıklara yer verilmiştir (Res. 3). Beden duvarlarını hafif taşırılmış düz bir korniş üstten sınırlar .

Hem okuma salonu hem de kitap deposu olarak düzenlenen asıl mekan kare şeklinde olup, sekizgen kasmağa oturan, tromplarla geçilen tek kubbe ile örtülüdür. Üst örtünün tamamı kurşunla kaplanmışır. Duvarlar belirgin bir sıra düzeni olmaksızın tuğla ve moloz taş ile almaşık düzende inşa edilmiştir (Res. 3). Duvarlar içte sıvayla kaplı olduğundan almaşık örgü görülmez. Kubbenin kilit taşı çevresinde görülen tuğlalar, kubbenin tuğladan inşa edildiğine işaret sayılabilir. Kubbe kasmağının dört kenarında yuvarlak kemerli ajurlu şebekeli birer pencere açılarak beden duvarlarındaki yedi pencereyle birlikte sayı on bire tamamlanmıştır.

Bugün camekanla kapatılmış olan revaka yarım daire kesitli yedi basamaklı, geniş taş bir merdivenle ulaşılır. Dıştan kurşunla kaplı eğimli çatıyla örtülü revak taş kaideli sekiz ince ahşap sütuna oturan zarif bağdadi kemerlerle dışa açılmaktayken, sonradan sütunlar arasına yarım bir duvar çekilmiş ve camekan eklencerek, orijinal görüntüsü bozulmuştur¹⁵ (Ç.4-5, Res. 2,6). Her iki ekseninde

---

dosyadan edindik.

¹⁴ B. ÜNSAL, "Fürk Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin Mimari Yöntemi", **Vakıflar Dergisi**, S. 18, Ankara, 1984, s. 98,100-105 ; A. Y. KUBİLAY, "18 ve 19 Yüzyıl İstanbul Vakıf kütüphaneleri Üzerine Tipolojik Bir Değerlendirme", **Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı**, İstanbul (basım yılı belirtilmemiş), s. 152 ; A. Y. KUBİLAY, "Kütüphaneler", mad., "Mimari" bölümü, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul. 1994. s. 176.

¹⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde yapıya ait bulunan 35-16-01/19 numaralı dosyadaki kayıtlardan söz konusu camekanın 1965'den önceki bir tarihte yapıldığı

sütunlar arasına atılan bağdadi kemerlerin taşıdığı çatı içten üç bölüme ayrılmış olup iç yüzeyi sıvayla kaplıdır. Dışa taşırılan saçaklar revakı etkili kılan bir unsur olarak dikkat çeker. Okuma salonuna açılan yuvarlak kemerli kapının kemer söveleri mermerdendir. Kapı kemerinin üzengi hizasındaki basit yatay profiller ve kırmızı kilit taşı yalın tutulan kapıya güzel bir görünüm kazandırmıştır (Res.7). Kapı kanatları yangın tehlikesine karşı demirden yapılmıştır.

Okuma salonuna girildiğinde, sonradan sayıları artırılan kitap raflarının pencerelerin önüne konularak, ışığı engellediği ve görsel bütünlüğü perdelediği dikkat çeker. Revakın camekanla kapatılmasında olduğu gibi bu uygulama da yapının orijinal havasını ilk bakışta algılamamıza engel olur.¹⁶ Okuma salonunda yer alan kapı ve pencere açıklıklarını çevreleyen yuvarlak kemerli derin nişler bakışları yukarıya doğru yönlendirip, zeminden on metreye kadar yükselen kubbece sevk eder (Res. 8-9). Salonun tam ortasında sekizgen ahşap bir kitap dolabı yer alır. İçi raflarla teşkilatlandırılmış, pramidal çatılı dolap yapı içerisine yakışan gayet zarif bir elaman olarak dikkat çeker (Res. 9). Güneydeki kapı açıklığının üzerindeki kitâbesine¹⁷ göre ahşap dolap 1908 yılında yapılmıştır. Bugün bu dolapta çok kıymetli el yazması kitaplar muhafaza edilmektedir.¹⁸

Süsleme

Yapıda yer alan tek süsleme unsuru kalem işi nakışlardır. İç kesimde kapı ve pencere kemerleri çevrelerinde, kubbede ve kubbe geçişlerinde yapının inşâ tarihiyle uyumlu olarak geç devir modasına uygun kalem işi nakışlara yer verilmiştir (Res. 8,10-11). Yeşil, sarı, kırmızı ve mor renklerin kullanıldığı kompozisyonlar yer yer silinmiş olup kimi kesimler muhtemelen elden geçirildiğinden orijinal renk canlılığı zedelenmiş durumdadır (Res. 8).

Kubbe içerisinde kıvrık dallarda ve birbirlerine fiyonklarla bağlı askı çelenkler üzerinde yaprak ve çiçeklerle, pencere kemerleri çevresinde ise benzer

---

anlaşılır. Riefstah'ın 1929 yılındaki bir resminde revak camekansızdır. Buradan hareketle camekanın 1929-65 arasında yapıldığı anlaşılmaktadır.

¹⁶ Orijinalde duvarlara bitişik olarak yapıldığını sandığımız ahşap kitap dolaplarının pencere önlerine gelecek şekilde yerleştirilmiş olabileceklerini düşünmüyoruz.

¹⁷ Ağaç zemine kazınarak süslü hatla yazılmış besmelenin üstünde zarif bir çiçek motifi, altında ise "*Muhammed Mart 1324*" (M.1908) yazılıdır. Kitabenin üstünde ta'lik hatta yazılmış bir levha yer alır (Res.10). Levhada "*Kütüphanesi ehl-i zevkin sanki bir gülzârıdır/ Her ilımden bir şükûfe toplar erbâb-ı fünûn/ Bir yâdiğâr olsun küşâdına işbu târihim/ Ehl-i necât meskenidir bu binâ-yı pür-fünûn/ 1333 (M. 1914-15)/ İzmir'de Vatan Kütüphanesi sahibi Hasan Fehmi*" ifadeleri yazılıdır.

¹⁸ Kütüphanecî kıymetli el yazması kitaplarıyla da tanınmaktadır. Bkz. **Türk Kültüründe Tire** (Tirc Necip Paşa Kütüphanesi Bölümü), Yayına Hazırlayan: M. ŞEKER, Ankara, 1994, s.65-82.

şekilde ortada bir kurdela bunun iki yanında kemer kavsine uydurularak uzatılmış natüralist kıvrık dallar, yaprak ve çiçeklere yer verilmiştir (Res.11). Beden duvarlarında pencerelerin iki yanında celi sülüs hatla “Allah”, “Muhammed” gibi kutsal isimler yazılıdır.

Kasnak pencerelerinin kemerleri üzerindeki nakışlar bitkisel olmakla birlikte alttakilerden daha farklıdır. Bunlar stilize edilmiş bitki kompozisyonlarıdır. Kahverenginin kullanıldığı kompozisyon nispeten sade olup, kıvrık dal ve palmet motifleri ampir tarzda işlemiştir. Günümüze gelmemiş olmakla birlikte eski resimlerden seçebildiğimiz kadarıyla giriş cephesinde, kapı üzerindeki kitâbe ve pencere çevrelıklarında ve bağdadi kemerlerde, saçak köşelerinde ve çatının iç yüzeylerinde kalem işi nakışlar yer almaktaydı (Res. 6).¹⁹ Bu kesimlerde yapının içindeki nakışlarla aynı üslupta, iri kıvrık dal, ‘C’ kıvrımları ve yaprak motifleri seçilebilmektedir. Pencerelerden soldakinin üzerinde ve kubbe kasnağının güney yüzünde yazılar yer alır²⁰ (Res. 6).

Karşılaştırma ve Değerlendirme

Necip Paşa Kütüphanesi'nin yapımı Sultan II. Mahmut döneminde Anadolu'nun bir çok şehir ve hatta kasabalarında kütüphane yapılarının hızla arttığı bir döneme rastlar.²¹ Müstakil kütüphaneler grubunda²² değerlendirilebilecek Necip Paşa Kütüphanesi okuma salonu ve kitap deposu olarak tasarlanan kare şeklinde tek kubbeyle örtülü tek mekandan oluşan asıl yapı ile önünde bulunan giriş revakından oluşur.²³ Plan bakımından müstakil kütüphanelerin ilki olarak kabul edilen İstanbul - Çemberlitaş'ta Köprülü Kütüphanesi'nden (1661)²⁴ başlayarak, İstanbul - Saraçhane'de Amcazade Hüseyin Paşa (1700)²⁵, İstanbul - Şehzadebaşı'nda Damat İbrahim Paşa (1719-20)²⁶, İstanbul - Üsküdar'da Ahmediye, (1722 dolayları)²⁷, İstanbul - Kocamustafa Paşa'da Hekimoğlu Ali Paşa

¹⁹ Resim Riefstahl'dan alınmıştır. Bkz. R. M. RIEFSTAHL, **Cenubi Garbi Anadolu'da Türk Mimarisi**, İstanbul, 1941, Res. 58.

²⁰ Kubbe kasnağı üzerinde “*ta'mir*” ve “*maşallah*” yazıları seçilebilmektedir.

²¹ II. Mahmut dönemi kütüphane mimarisi için oldukça verimli bir dönem olmuştur. Bkz. İ. ERÜNSAL, **Türk Kütüphaneleri Tarihi II**, Ankara, 1991, s.123.

Kütüphanelerin konumlandırılmasına göre sınıflandırılmaları konusunda bkz. B. ÜNSAL, a.g.m., s. 97 ; A. Y. KUBİLAY, a.g.m., s. 151.

²³ Kütüphanelerin plan bakımından sınıflandırılması konusunda 22 numaralı dipnotta belirtilen yayınlara bakınız.

²⁴ B. ÜNSAL, a.g.m., s. 98 ; A. Y. KUBİLAY, a.g.m., s. 150.

²⁵ İ. ERÜNSAL, a.g.e., s. 65 ; A. Y. KUBİLAY, a.g.m., s. 150.

²⁶ B. ÜNSAL, a.g.m., s. 10 ; D. KUBAN, “Damat İbrahim Paşa Külliyesi”, mad., **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul, 1994, s. 548.

²⁷ İ.A. YÜKSEL, “Ahmediye Külliyesi” mad., **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, 1993, s. 136-37.

(1734-35)²⁸ ve Kayseri’de Raşid Efendi (1797)²⁹ Kütüphaneleriyle benzerlik gösterir (Ç. 8-10). Bunlardan Amcazade Hüseyin Paşa ve Ahmediye Kütüphaneleri altlarında bulunan zemin kat üzerinde - Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi ise istisnai bir tarzda külliyeinin tonozlu geçit şeklindeki kapısı üzerinde - fevkani tarzda inşa edilmiş olmalarıyla yapıımızdan ayrılırlar.³⁰

Necip Paşa Kütüphanesinin girişi ince ahşap direklere oturan bağdadi kemerlerle dışa açılan eğimli çatıyla örtülüdür. Yukarıda saydığımız örneklerin bu kesimleri kagir olup örtü olarak kubbe ve muhtelif tonozlar kullanılmıştır.³¹

Revakının camekanla kapatılması dışında orijinal görüntüsünü muhafaza eden Necip Paşa Kütüphanesi planının yanı sıra diğer bir çok bakımdan da geleneksel çizgi içerisinde yer alır. Kütüphanenin şhrin gürültüsünden uzak, duvarlarla çevrili bir avlu içinde yer alması, rutubete tedbir olarak yüksek bir platform üzerinde fevkani olarak tasarlanması³², bir medrese³³ yakınında inşa edilmesi, kesme taş-tuğla almaşığı malzeme kullanımı, yangına ve hırsızlığa tedbir olarak kitapların bulunduğu kesimin kapı kanatlarının demirden yapılması, pencerelelerin demir şebekelerle muhafaza edilmesi gibi hususlar kütüphane mimarimizin karakteristik özellikleri olarak bilinmektedir.³⁴

Yapıda tek süsleme unsuru olarak karşımıza çıkan kalem işi nakışlar devrin modasıyla uyum içerisinde olup, genelde sade tutulan yapıya hareket katan unsurlardır.

Necip Paşa Kütüphanesi yalın bir planlama, iddiasız ancak gayet dengeli bir mimari ifade, ölçülü ve zarif kalem işi nakışlarıyla Anadolu’daki kütüphane mimarimize ışık tutan önemli yapılarımızdan birisidir.

²⁸ A. Y. KUBİLAY, a.g.m. s. 150 ; D. KUBAN, “Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi” mad., **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul, 1994, s. 43.

²⁹ İ. ERÜNSAL, a.g.e. s. 116.

³⁰ Yer darlığı nedeniyle burada yer veremediğimiz karşılaştırma resimleri için ilgili dipnotlarda belirtilen yayımlara bakılabilir.

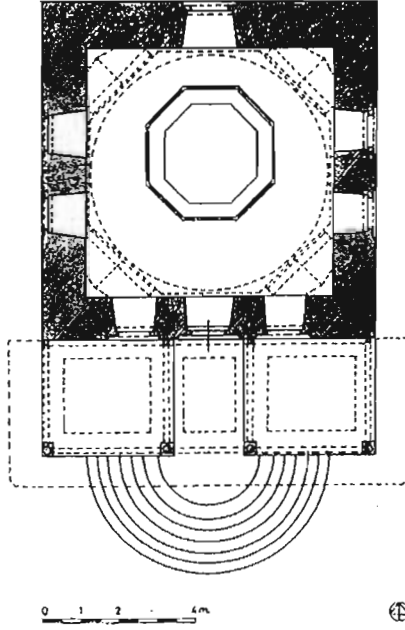
³¹ Bunlardan Damat İbrahim Paşa Kütüphanesi’nun revakı diğerlerinden farklı bir şekilde karşısındaki derslane – mescitte olduğu gibi “L” şeklinde düzenlenmiştir. Bkz.: D. KUBAN, “Damat İbrahim Paşa Külliyesi” mad., s. 548.

³² Kütüphane mimarimizin en önemli özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkan bodrum kat uygulamasını muhtelif tipleri için bkz. B. ÜNSAL, a.g.m., s. 98-106 ; A. Y. KUBİLAY, a.g.m., s. 152.

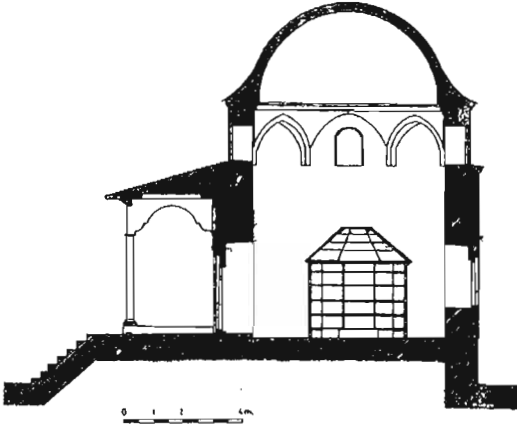
³³ Kütüphanenin batı yanında eskiden İbni Melek Medresesi bulunmaktaydı. Bkz. F. TOKLUOĞLU, a.g.e., s. 115 ; A. M. ARMAĞAN, a.g.e., s. 50, 55.

³⁴ B. ÜNSAL, a.g.m., s. 97-106 ; A. Y. KUBİLAY, a.g.m., s. 150-152 ; M. S. BAYRAKTAR, “Türk Kütüphane Mimarisi”, **Türkler**, C.15, Ankara, 2002, s. 389-91.

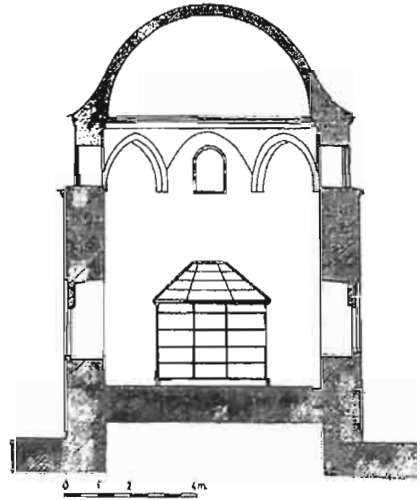

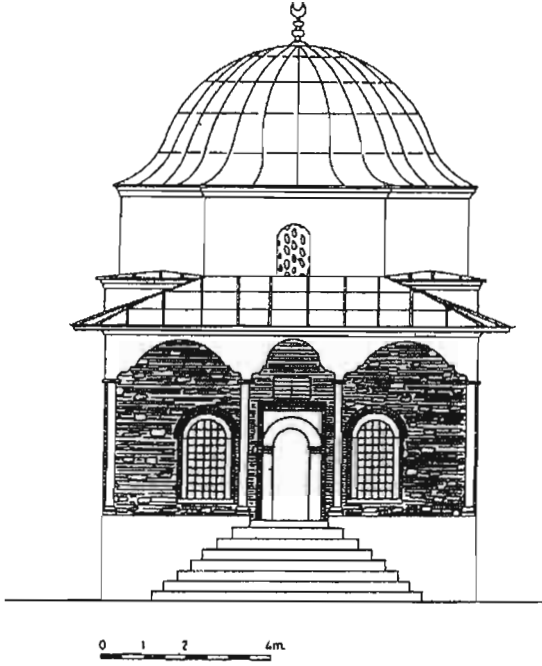
Çiz. 1- Tire Necip Paşa Kütüphane Planı
(VGM Arşivinden).

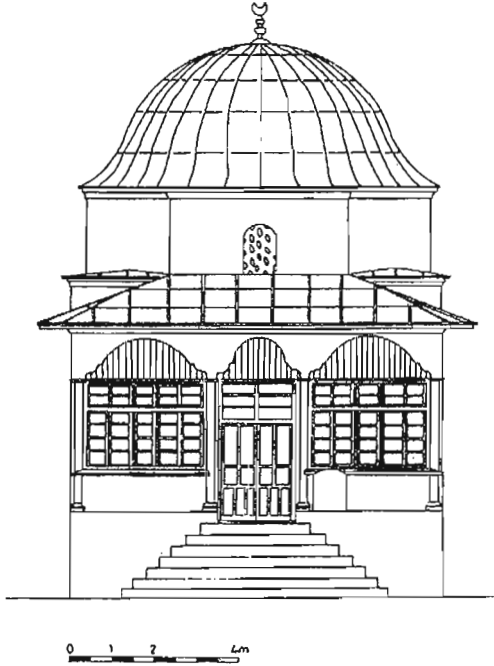
Çiz. 2- Kuzey-Güney Kesiti
(VGM Arşivinden).

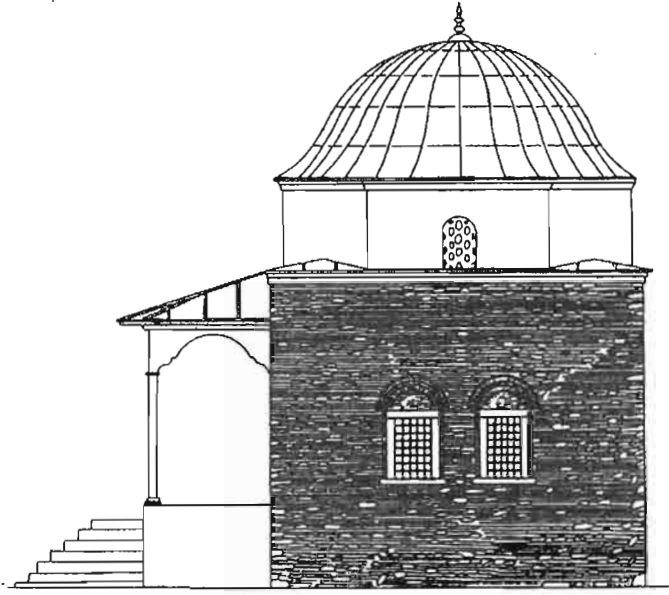
Çiz. 3- Doğu-Batı Kesiti
(VGM Arşivinden).

Çiz. 4- Güncy Cephesi Orjinal Durumu (VGM Arşivinden İşlenerek).

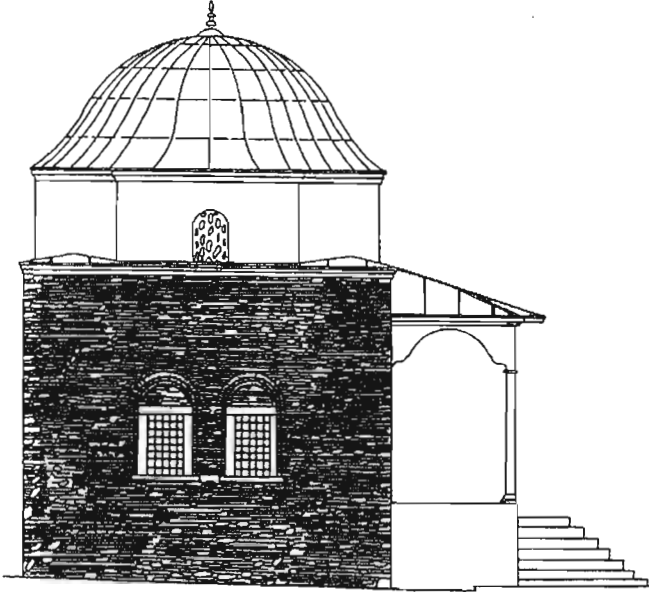

Çiz. 5- Güncy Cephesi (VGM Arşivinden).

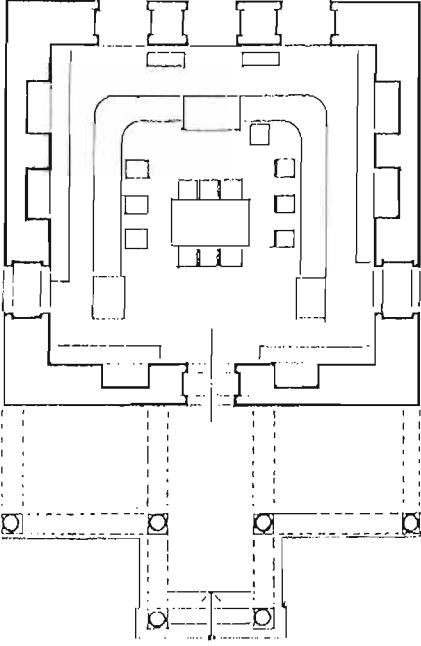
0 1 2 4m

Çiz. 6- Doğu Cephesi (VGM Arşivinden).

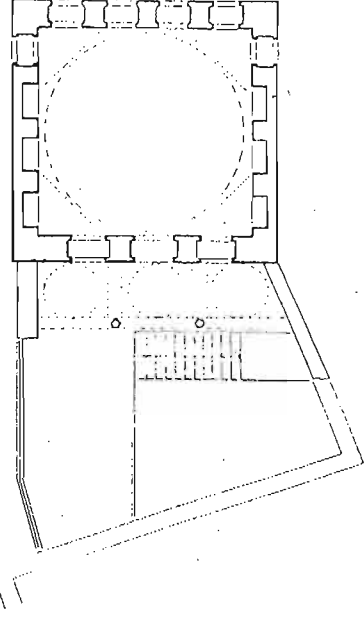

0 1 2 4m

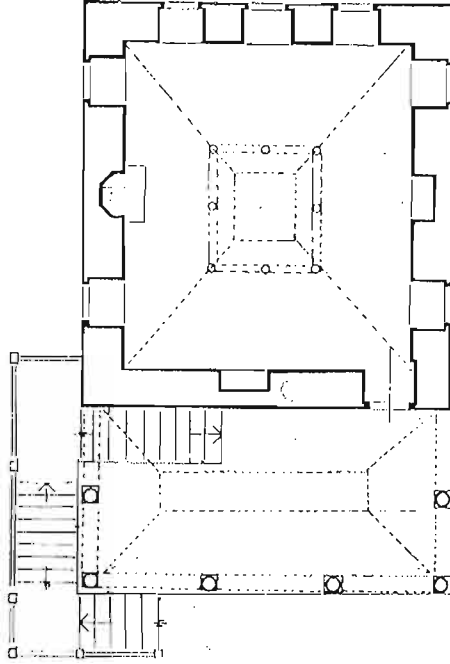
Çiz. 5- Batı Cephesi (VGM Arşivinden).

Çiz. 8- İstanbul-Çemberlitaş'ta Köprülü Kütüphanesi Planı (B. ÜNSAL'DAN).

Çiz. 9- İstanbul-Sarayhane' Amcazade Hüseyin Paşa Kütüphanesi Planı (B. ÜNSAL'DAN).

Çiz. 10- İstanbul-Kocamustafapaşa'da Hekimoğlu Ali Paşa Kütüphanesi Planı (B.ÜNSAL'DAN).

Resim 1 : Tire-Necip Paşa Kütüphanesi'nin Güneybatıdan Görünümü

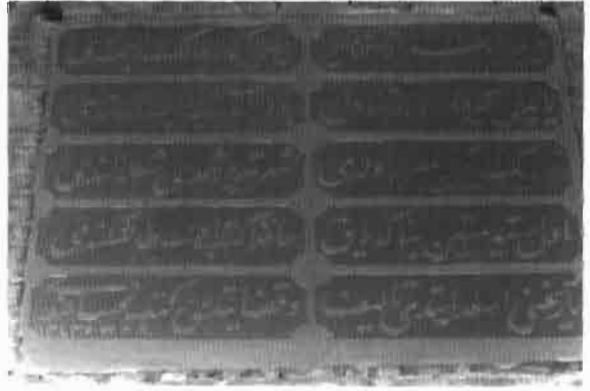
Resim 2 : Güney (giriş) Cephesi

Resim 3 : Doğu Cephesi

Resim 4 : Revakta Bulunan İnşa Kitâbesi

Resim 5 : Kapı Üzerinde Bulunan İnşa Kitâbesi

Resim 6 : Revakın Cemakanla Kapatılmadan Önceki Görünümü (Riefstahl'dan)

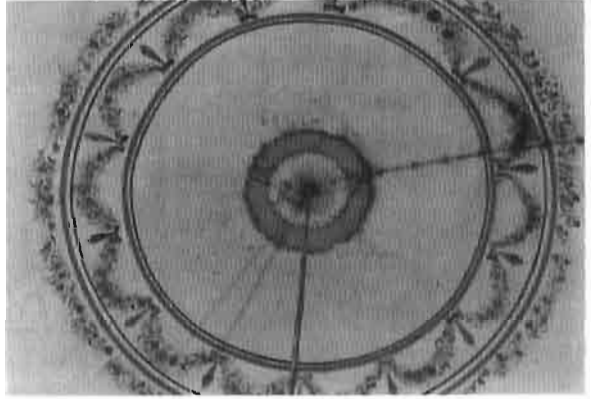
Resim 7 : Okuma Salonuna Açılan Kapı

Resim 8 : Okuma Salonunun İçten Görünüşü (Güney Kesim)

Resim 9 : Okuma Salonu Ortasında Bulunan Kitap Dolabı.

Resim 10 : Kubbe İçerisindeki Kalem İşi Nakışlar

Resim 11 : Okuma Salonunda Pencere Üstlerinde Yer Alan Kalem İşi Nakışlardan Detay.